

INTELECTUALUL ROMÂN ȘI POLITICA. EXEMPLUL TITU MAIORESCU

ION BULEI

Spre un alt punct cardinal

În spațiul românesc legătura intelectualului cu politica preocupă generația de la 1848. O generație care vrea să smulgă România din starea de moleșeală orientală în care se găsea și să o propulseze cu fața spre Occident și valorile acestuia. O generație conștientă că destinul românilor nu era nici în Balcanul turcizat, nici în Răsăritul intrat în sfera Rusiei, ci numai spre Apus. Scrierile avansate ale lui Nicolae Bălcescu puneau în lumină cum nu se poate mai bine starea jalnică la care ajunseseră românii la remorca istoriei vecinilor sau asupriorilor lor. Gestul lui Mihai Viteazul care trece Carpații este pentru generația pașoptistă un gest tămăduitor (de acum se și creează, de altfel, o altă imagine a lui Mihai Viteazul). El nu se îndrepta doar spre alți români, ci spre un alt punct cardinal. Îndreptarea spre Apus punea neamul românesc în fața asumării propriei istorii. Si era încurajat să o facă de interesul pe care Occidentul începe să-l poarte acestor zone bogate, așezate la vărsarea Dunării în mare și într-o poziție cheie pentru nerezolvata problemă orientală. Fără acest interes occidental, strădania românilor de ieșire spre alte limanuri n-ar fi avut nici o sansă. Responsabilitatea generației de la '48 e enormă. Ea trebuie să schimbe totul. Nu doar punctul cardinal de orientare, preocupările de până atunci, dar și mentalitățile, modul de gândire, până și limba (relatinizarea limbii române prin influență franceză în secolul XIX). Si totul era de făcut în condițiile unei ostilități a societății tradiționale, intrigată de prea mare deschidere (românilor practic li se propune un alt sistem de valori decât cel în genere acceptat până atunci). Si generația de la '48 se implică politic în toate schimbările. Era o mână de oameni, cu mari răspunderi și neimplicarea în politică era de neconcepție. Doar politica crea și favoriza schimbarea. Era o determinare istorică căreia nu i te puteai sustrage. Mai cu seamă în secolul naționalităților, când fiecare popor își caută rostul sub soare.

Când Codul Napoleon devine Codul Cuza

După încercări entuziaste cum au fost revoluțiile de la 1848, după efuziuni sentimentale (vezi *Cântarea României* a lui Alecu Russo), după nesolidarități, dar și multe speranțe din exilul multor români prin Europa, vine și vremea împli-

nirilor. Ea coincide cu domnia lui Cuza Vodă, cea mai reformatoare dintre domniile câte le-au avut români, epoca în care formele noi europene inundă un fond local, încă tradițional, și trăind într-un alt timp istoric. Modelul occidental pătrunde în societatea românească pe toate ușile. Legi din Apus se traduc la București și se declară împământene (Codul Napoleon devine Codul Cuza). Noii veniți în politică își justificau astfel venirea. Dar ei nu sunt singuri în elita politică. În rândul ei rămânea în continuare fosta aristocrație, care acceptase înnoirea (boierii renunță la ranguri în 1858, în discuțiile din sânum Divanurilor ad-hoc). „Bonjuriștii“ sunt înclinați să credă că prin introducerea formelor occidentale s-a și introdus Occidentul. O greșeala pe care a corectat-o societatea *Junimea*, produsul intelectual cel mai important pe care-l dă elita românească în veacul al XIX-lea. Si până atunci intelectualii români încercaseră să devină europeni. Dar numai prin junimisti ei chiar devin europeni (Școala Ardeleană transformase apropierea de Europa exclusiv într-un mijloc de obținere a unor drepturi naționale). Junimistii propun transformarea societății românești în întregimea ei, unitatea și independența românilor fiind subsumate acestei transformări de ansamblu. Junimistii sunt o minoritate, dar una foarte influentă. Cu ei apare în societatea și cultura română spiritul critic. Si totodată valoarea, prin fixarea criticiilor ei de apreciere¹.

Când formele încep să se umple de conținut

Junimea e o societate culturală care vrea și reușește să destrame ideea intelectualului etern critic și etern marginal deciziei de putere. *Junimea* creează un grup de presiune, arată o bună organizare, strategie, solidaritate și demonstrează eficacitate. Constituie un exemplu de reușită legătura intelectualului cu politica. Un grup de tineri care nu disperă în fața formelor goale ale societății românești, care nu părăsesc România pentru cariere în Occident, care dau un exemplu personal de superioritate intelectuală și probitate. Un grup de gândire colectivă și creație individuală care propune societății românești nu doar programe în toate domeniile culturii și politiciei, dar propune și modele de urmat. Prin dialog constructiv, purtat cu stil, cu umor, cu distincție².

Modelul *Junimii* a încercat să fie urmat de generația intelectualilor interbelici. Este meritul lui Mircea Eliade de a fi trezit această generație chemând-o la unitate și teluri comune. Ciclul său de 12 foiletoane, *Itinerariu spiritual*, apărut în *Cuvântul* din 1927, a fost, în fapt, programul acestei generații. O generație care se consideră nedeterminată istoric, „prima generație românească necondiționată de un obiectiv istoric de realizat“. Si aceasta pentru că marea unire a românilor se realizase, iar occidentalizarea era o realitate trăită de toți. Si atunci, potrivit lui Eliade, generația sa avea năzuințe de regăsire doar în plan spiritual. „Noi am cunoscut – scrie Eliade — o viață mai completă. Am trăit experiențe care ne-au condus la rațiune, la artă, la misticism... În noi izbândește Spiritul“.

¹ Ion Bulei, *Breve Histoire de la Roumanie*, București, Meronia, 2005, p. 83–99.

² E. Lovinescu, *Antologia ideologiei junimiste*, București, 1943. Vezi pe larg în Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism în România*, București, Enciclopedica, 2000, p. 550 și urm.

Eliade propune generației sale, critica rațiunii suficiente, o viziune științifică care să-și vadă propriile sale limite prin iraționalism. Generația lui Eliade nu va fi nici ea unitară în opțiuni, cum nu fuseseră nici precedentele³. Dar dincolo de diversitatea de opinii ea se va constitui într-un corp distinct. Intelectuali ca Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Emil Cioran, Anton Golopentia, Henri Stahl, Petru Comarnescu, Ion Cantacuzino, Mihail Polihroniade, Constantin Noica, Traian Herseni au un liant comun și un factor formativ comun. Este profesorul lor de metafizică și logică Nae Ionescu. Pe la cursurile și seminariile lor trecuseră toți. Prin Nae Ionescu își făcuseră toți debutul în dezbaterea de idei. Așa și-au întemeiat gazete proprii: *Criterion*, *Credința*, *Floare de foc*, *Ideea românească*, *Dreapta* ... și cea mai importantă, *Vremea*. Și generația interbelică face o demonstrație limpede a capacitatii intelectuale de a se integra unei mișcări de o reală consistență culturală. Și politică? Era intelectualul capabil să forțeze decizia politică? Generația lui Eliade, ca și precedenta a lui Maiorescu, dădeau un răspuns pozitiv (lăsând la o parte naivitatea de a încerca subordonarea realității istorice, în stare, mai ales în cazul generației lui Eliade, să se răzbune dureos. „Suntem sub teroarea istoriei“ — este un adevarăsumat târziu de Mircea Eliade. Greu de înlocuit timpul istoric cu mitul).

Intelectualul ca model

Intelectualul propus românilor de veacul al XIX-lea și de epoca interbelică este un intelectual-exemplu de urmat, un model. Era posibil oare să mai propui un model de urmat într-o societate de masă? — se întreba Max Arnold. El avea o speranță. La fel și intelectualii români. Credeau, cum o făcea și Romain Roland, că datoria intelectualului era aceea de a transmite valori umane într-o epocă de fier. Nu erau deloc conștienți de o amenințare ca aceea la care făcea referire Julien Benda, care acuza intelectualul de a-și fi abandonat rostul și funcția „coborând în stradă“, respectiv aruncându-se în viața politică. Intelectualul român observa și el că lumea începuse să fie dominată încă din secolul al XIX-lea de noțiuni ca aceea de popor, clasă, masă, grup social, iar individualitatea nu mai era decât reprezentantul unui grup sau altul. Cei care dominau depindeau de ceilalți, de cei dominați. Produsul, marfa industrială, erau lipsite de caracter personal, grupul producea fără creativitate, iar destinatarul oricărui produs devinea grupul social. Într-un astfel de context intelectualul face parte dintr-o elită care se redifinește.

Grupurile de intelectuali din jurul lui Maiorescu sau al lui Eliade sunt în societatea românească nu doar grupuri de presiuni, dar și grupuri de reacție. Ele conștientizează conformismul și prezența lui care devine aproape fizică. După Eliade, conformismul comportă în sine pericolul unui nou despotism care controlează autonomia acțiunilor exterioare, anihilând-o și, în același timp, lovind în creativitatea inteligenței. Un conformism care își găsea manifestarea sa plenară în aşa-numita cultură de masă, o cultură săracă în idei originale. Aici apare

3. G. Călinescu, *Principii de estetică*, București, 1968, p. 193 și urm.

marele pericol pentru legătura dintre politică și intelectual. Pentru că se ajunge la un dezinteres crescând pentru treburile publice și toți ambicioșii găsesc deschis drumul puterii. Într-o societate de acest tip, crede Eliade, elitele sunt mortificate.

Conștientizarea acestor transformări în raporturile dintre intelectual și societate nu este aşa de clar delinéată în scrierile reprezentanților intelectualității românești. Întrebările pe care și le pune această intelectualitate nu se leagă în principal de transformările la nivelul elitei, ci la nivelul masei. Ulterior, sub ocupație sovietică și comunism, relația intelectului român cu politica s-a deteriorat profund, prin invazia ideologiei pretutindeni ea schimbându-și esențial sensul. Exemplul modelelor din jurul lui Maiorescu sau Eliade a fost mereu invocat, rămânând ca o zare îndepărtată. La fel este și în zilele noastre. Solidaritățile noastre de astăzi sunt numai de interes, iar strategiile sunt numai pe termen scurt. Unii intelectuali români, A. Pleșu, G. Liiceanu, N. Manolescu, de pildă, pot aminti de Maiorescu. Dar unde este P.P. Carp, care, cu inteligență și clarvizuire, să ne propună o „Era nouă“? Atâtă timp cât intelectualul român e apolitic, modelul Carp rămâne o platonică invocare, iar modelul Junimii un „dor neîmplinit“. Si dacă este politic? Riscul de a fi înghițit de noua societate „de trecere“ e mult, mult mai mare decât acela al transformării intelectualului într-un model de propus și de urmat.